

Departament de Didàctica de les Ciències Socials.
Facultat de Formació del Professorat. Universitat
de Barcelona (UB), Passeig de la Vall d'Hebron,
171, 08035. Barcelona, Espanya. [albert.espinal.
valverde@gmail.com](mailto:albert.espinal.valverde@gmail.com)

Àgata Rodríguez Cintas

Departament de Prehistòria, Història Antiga i
Arqueologia. Facultat de Geografia i Història.
Universitat de Barcelona (UB), c/ Montalegre, 6-8,
08001. Barcelona, Espanya. Agata.roci@gmail.com

JOSEP CLARA. *ELS FORTINS DE FRANCO. ARQUEOLOGIA MILITAR ALS PIRINEUS CATALANS.*

Rafael Dalmau, Barcelona, 2010, 205 pp. + [32] de làm., 1 map. 978-84-23207-45-9.

Tradicionalment el patrimoni bèl·lic, i més en concret, tot el del segle XX, ha estat relegat a l'oblit i no s'ha tingut en compte en els estudis de patrimoni i arqueologia. El llibre que aquí ressenyem, *Els fortins de Franco. Arqueologia militar als Pirineus catalans* de l'autor Josep Clara, és una obra que trenca esquemes en aquest sentit, ja que és una de les poques publicacions en el panorama nacional sobre aquest tema. Cal destacar que els estudis patrimonials i/o arqueològics de les restes materials generades arrel de la Guerra Civil Espanyola (fortificacions militars, camps de batalla, aeròdroms, trinxeres, refugis, etc) tot just ara comencen a proliferar.

Podem, doncs, entendre que aquesta nova dinàmica s'emmarca dins dels moviments de recuperació de la memòria històrica que pretenen igualar el coneixement d'aquest període amb el d'altres conflictes a tota Europa. Entrant en matèria, es tracta d'un llibre que vol recuperar i posar en valor les fortificacions franquistes de la zona del Pirineu que la

dictadura va planejar i construir en previsió a una possible implicació d'Espanya dins la segona guerra mundial. A més, és un estudi rigorós on punt a punt es tracten els diferents aspectes que envolten aquestes fortificacions: En quin període es van construir? En quin context polític es van dissenyar? Qui van ser els constructors? Quins materials i quins criteris es van fer servir? D'altra banda, l'autor també realitza una anàlisi del valor militar d'aquestes construccions, que al capdavall tenien una funcionalitat estrictament militar. Aquest fet inclou valoracions realitzades per oficials de l'exèrcit alemany durant la Segona Guerra Mundial, així com una oportuna reflexió sobre la inutilitat d'aquests fortins per lluitar contra les guerrilles antifranquistes.

Cal destacar també la voluntat didàctica de l'obra, ja que la primera part del llibre està destinada a situar al lector cronològicament. El primer que trobem quan obrim el llibre és una cronologia d'afers internacionals i nacionals relacionats amb la postguerra entre l'any 1937 i el 2007. A partir d'aquí i un cop situats, en endinsem en aspectes més concrets sobre la postguerra espanyola i dels fets que van conduir a la millora de les fortificacions que havien de defensar la frontera natural dels Pirineus en cas d'un hipotètic atac.

Aquesta primera part del llibre, que com diem analitza el paper jugat per aquesta línia de defensa durant el franquisme, acaba amb un capítol dedicat a aquestes edificacions en tant que patrimoni arqueològic. En aquest sentit es destaca l'interès històric que intervencions de preservació d'aquest tipus de patrimoni, com per exemple la del parc dels búnquers de Martinet - Montellà¹ (la Cerdanya, Catalunya)

¹ Per a més informació, consultar <http://www.bunquersmartinet.net/>

són necessàries donada la importància d'aquesta línia de defensa dins del paisatge pirenaic actual. Com diu el nostre autor: "les fortificacions de Franco fan part del paisatge comarcal proper a la ratlla de França, com també hi pertanyen els dòlmens i els menhirs de la prehistòria" (p.89). Cal remarcar també en aquest capítol l'esforç de Josep Clara per mostrar en imatges al lector la gran quantitat i diversitat d'aquest fortins mitjançant un plec central de fotografies. Es tracta realment d'un recull força exhaustiu d'imatges de diferents tipus de fortins i de la varietat d'usos i estats de conservació de les estructures. Aquest recurs, igual que les diverses plantes i seccions d'aquestes construccions al llarg de tot llibre, són molt útils de cara a visualitzar el tipus de patrimoni del què estem parlant.

Pel que fa a la segona part de la obra, és un inventari de tots i cadascun dels sectors i zones de la línia de defensa. Per cada subsector es llisten els diferents emplaçaments, les armes que hi havien i les diferents funcions que s'executaven en cada un d'ells, i la seva posició.

Finalment hi ha 15 apèndixs documentals, on el nostre autor ha recollit de forma detallada diversos informes i memòries relacionats amb la línia P.

Un cop analitzat el contingut del llibre, voldríem fer un parell de reflexions al voltant d'aquesta obra i la seva temàtica. Per un cantó, aquesta recerca es podria expandir mitjançant la comparació amb la construcció d'altres línies de defensa dutes a terme a altres llocs d'Europa durant aquest mateix període. Seria molt interessant analitzar la línia P en contrast amb obres com la línia Metaxas a Grècia, el mur de l'Atlàntic erigit

pels alemanys a la costa francesa o ara bé les disposicions defensives establertes per la OTAN a l'Europa Central.

Per l'altre cantó, aquest llibre representa un recull excepcional d'imatges i informacions referents a tot aquest patrimoni comentat. Però no és això el que entendríem per arqueologia. És a dir, considerem que la feina feta per l'autor és excepcional, però no correspon a la metodologia arqueològica relacionada amb estudis de contextos de conflictes bèl·lics. Tota aquesta informació pot servir de base per estudis futurs, ja que és realment útil. Intervencions arqueològiques, prospeccions i estudis relacionats amb Sistemes d'Informació Geogràfica i anàlisi espacial resultarien molt interessants. S'ha trobat bastant a faltar aquesta vessant més arqueològica i en concret, d'arqueologia del conflicte o bé política, donat que el llibre porta la paraula "arqueologia" al títol. Referències als estudis de John Schofield (University of York), Yannis Hamilakis (University of Southampton) o Alfredo González Ruibal (CSIC) haurien estat un bon punt de partida per realitzar aquest tipus d'anàlisi.

En conclusió, creiem que és un llibre molt interessant i que presenta un patrimoni poc estudiat amb la voluntat de posar-lo en valor i recuperar-lo per fer-lo públic i visitable. Esperem que en futurs treballs la qüestió arqueològica tingui un espai més ampli i permeti aproximar-nos a aquests jaciments tan rics i particulars.

Maria Yubero Gómez

Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia. Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barcelona (UB), c/ Montalegre, 6-8, 08001. Barcelona, Espanya.
mariayubero@ub.edu